

В. П. Мацько, Г. В. Радюк

Купин

КУПИН – село Городоцького району Хмельницької області. Купин. сільс. раді підпорядк. села Велика Левада та Мала Левада. Знаходиться на р. Смотрич (притока Дністра), за 9 км від райцентру, за 11 км від залізнич. ст. Вікторія та за 1 км від автомагістралі Кам'янець-Подільський–Хмельницький. Пл. Купин. сільс. ради 38,18 км². За переписом насел. 2001, у К. проживали 763, у Великій Леваді та Малій Леваді – 795 осіб, станом на 1 січня 2016 – відповідно 615 і 614; переважно українці. На тер. села виявлено залишки поселень доби міді–бронзи, а також ранньослов'ян. поселення 6–7 ст. К. відомий від 1407, здавна мав статус містечка. Тоді його власником був Богуслав зі Стахова, згодом відійшов до магнат. родини Замойських, 1637 – до шляхтичів Гербуртів. Існує версія, що Гербурти запросили у К. кармелітів і заснували монастир. Писем. свідчень про це немає, достеменно перебування кармелітів у К. зафіксовано лише від 1745. Від кін. 17 ст. К. належав спадкоємцям Сверчів і Гербуртів – Калиновським і Лянцкоронським, пізніше – С. Гербурт, Стадницьким, від 1886 – Любінським, наприкінці 19 – на поч. 20 ст. – баронесі М. Інкуль фон Гільденбадт. Жит. брали участь у Визв. війні під проводом Б. Хмельницького. 1661 поселення зруйнували татари. 1672–99 – у межах кордонів Осман. імперії. У 1-й пол. 18 ст. діяли повстан. загони Ф. Шпака, Медведя (Медведенка), Варлана. 1772 споруджено дерев'яну 3-купол. церкву, яку 1833 перетворено на костел. Після 3-го поділу Польщі 1795 – у складі Рос. імперії. У 19 – на поч. 20 ст. – волосне містечко Кам'янець. пов. Поділ. губ. 1821 у К. побував У. Кармелюк, а восени 1846 проїжджав Т. Шевченко. 1881 у приміщеннях келій відкрили церк.-приход. школу (наприкінці 19 ст. споруди розібрали). Декілька століть тут мешкала значна євр. громада (1765 – 405, 1897 – 1391, 1923 – 670, 1926 – 1089 осіб, багато євреїв розстріляли нацисти восени 1942 у смт Ярмолинці, нині Хмельн. обл.). У м-ку були розвинені торгівля, гончар. промисел і виробництво цегли. 1455–2005 працював млин (декілька разів перебудовувався, наприкінці 19 ст. встановлено швейцар. устаткування). У 2-й пол. 19 ст. діяли 6 гончар., цегел., свічк. і шкір. заводи, працювали бл. 70 ремісників, 50 крамниць, функціонувало однокласне нар. училище. На поч. 20 ст. існували синагога, 2 молитов. будинки, церква, катоц. каплиця. 5 серпня 1914 побл. К. почався перший бій 1-ї світової війни. Під час воєн. дій 1918–20 влада неодноразово змінювалася. У роки нац.-визв. змагань точилися запеклі бої. У пасхал. ніч 1918 більшовики спалили домовини з тілами

Стадницьких, які зберігалися у криптах костелу. 1923–31 – райцентр. 1923 – червень 1930 – у складі Кам'янець, червень–вересень 1930 – Проскурів. округ; 1932–37 – Вінн., 1937–54 – Кам'янець-Поділ., від 1954 – Хмельн. обл. 1921–25 у К. працював лікарем, очолював рай. лікарню та відділ охорони здоров'я науковець-фтизіатр А. Журавель, який на засіданні у Наркоматі охорони здоров'я УСРР заявив: «Держава повинна негайно вжити невідкладних заходів для порятунку мільйонів людей, що 1933 року масово гинуть з голоду». 13 лютого 1938 він був заарешт. за звинуваченням у шпигунстві та згодом розстріляний. Від липня 1941 до березня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. Нині К. – своєрід. турист.-рекреац. центр. Окрім старовин. млина, збереглися рештки середньовіч. замку, євр. кладовище з кам'яними надмогил. плитами та міщан. будинок (19 ст.). У селі є найбільший в області штуч. водоспад Шум (довж. понад 60 м). Він розташ. у серед. частині течії Смотрича, вода біжить з-під Старого моста на скелі, падає з вис. понад 3 м. У К. – заг.-осв. школа, дитсадок; б-ка; амбулаторія заг. практики сімей. медицини, дільнична лікарня вет. медицини. Серед видат. уродженців – брати ботанік, краєзнавець Дмитро та літературознавець, письменник, політ. діяч Павло Богацькі (їхній батько Олександр був 1882–94 настоятелем Купин. парафії, навчав своїх дітей любити Україну; як і Дмитра, ще 2-х синів – Михайла, Миколу – та 2-х доньок – Лідію, Олену – репресували), засл. арх. Молдови І. Загорецький, живописець В. Кушнір, актор театру та кіно І. Бондар.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. E. Janas, W. Kłaczewski, J. Kurtyka, A. Sochacka. Urzędnicy podolscy XIV–XVIII wieków. Kórnik, 1998;
2. Прокопчук В. Доля Дмитра Богацького: від голови Кам'янець-Подільського наукового товариства ВУАН до «ворога народу» // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2011. № 1(36);
Мацько В. За Україну, за її волю... // Слово Просвіти. 2013, 8–14 серп.

Покликання на статтю:

Купин / В. П. Мацько, Г. В. Радюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс]
/ Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. :
Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. – Режим доступу:
<https://esu.com.ua/article-51668>

2001-2023 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).